

kradejo v naracijo samega avtorja. Gre za splošna mesta v slogu, »Bagdad je bil že sijoča metropola, ko je bil Pariz še neznatna vas«, ki niso nič manj zlagana kot poudarjanje evropske »civilizacijske superiornosti« in »racionalnosti« nasproti orientalski »čustvenosti« in »kulturni zaostalosti«. Prvo izvira iz resentimenta, drugo iz ranjenega občutka večvrednosti. Oba občutka sta enako razumljiva (čeprav se avtorju očitno zdi, da je prvi bolj upravičen od drugega), a sta tudi enako patološka. Gre za načina, kako ubežati temeljnemu dejstvu, da smo v globalnem sistemu odvisni eden od drugega in obsojeni na sobivanje. To eksplicitno poudari tudi avtor sam že v uvodu. Kljub temu se ne moremo znebiti vtisa, da avtor odgovornost za medsebojno nerazumevanje, sumničenje in sovraštvo pripisuje izključno na eni strani. Toda četudi sprejememo takšno poenostavljeno interpretacijo, lahko v proti-zahodnjaškem diskurzu še vedno vidimo predvsem simptom perifernosti in podrejenosti, gotovo pa ne sredstva za njuno preseganje. Največja prednost knjige je, da gre za potopisno literaturo, ki daleč presega običajne turistične klišeje. Ne le zaradi pripovednega sloga, ampak predvsem iz čisto osebnega poguma avtorja, ki se spopada z vsakodnevnimi tegobami in zavestno zavrača priročno zatekanje v izolirani balonček, v katerem verjetno živi večina tujcev, ki jih je zaneslo v Kairo. Namesto tega skuša spoštljivo razumeti okolje, ki ga gosti. Ob vsem spoštovanju do tega avtorjevega napora pa se ni mogoče znebiti vtisa, da je do gostujočega okolja nekoliko preveč prizanesljiv. Privlačni realizem njegove pisave, predirljivo natančnost opazovanja in neprisiljeno podrobnost opisov vseskozi brzda nekakšna pritajena politična korektnost. Kot da bi ga gnal strah, da bi gostitelju ne storil krivice. Memoarska literatura (naj bo to potopis, spomini ali dnevnik) v avtorjih pogosto

vzbuja zadrego do resničnih oseb, ki v njej nastopajo. Če bi osebe, ki jih Komel opisuje, zmogle preseči jezikovno pregrado in prebrati knjigo, v kateri nastopajo, ne bi imele nobenega razloga za zamero, nelagodje ali jezo. To nemara govori v prid avtorju, ni pa nujno prednost knjige. Opisi v njej so prikupni in tudi pronicljivi, a kritični bralec bo v njih vseeno pogrešal tisto pikro, neusmiljeno lucidnost, značilno za najpomembnejša dela tega žanra. Ne moremo reči, da je knjiga brez ironije, a ta je vselej dobrohotna, kar mestoma ustvarja občutek razvodenelosti. Kljub temu – ali morda prav zaradi tega – jo zaznamuje šarmantna berljivost. Še nekaj o podnaslovu. Danes je Egipt v središču pozornosti zaradi revolucije in političnih sprememb, ki so ji sledile. Avtor noče igrati na karto lažnega preroštva: v svoji knjigi slika predrevolucionarni Kairo, v katerem nič ne napoveduje izbruha dogodkov, ki so ga popeljale v središče svetovnega zanimanja. A vendar lahko prek opisov ljudi in dogodkov ugotovimo, da nimamo opraviti z neinovativno periferno metropolo, ampak da gre za mesto živahnih političnih in družbenih razprav, ki je v očitnem nasprotju z okostenelostjo režima. Kot zapiše avtor, »so tu vsi, ampak prav vsi, ki sem jih spoznal, neverjetno busy«.

Komelova knjiga je, poleg novinarskih zapisov njegovega someščana Ervina Hladnika-Milharčiča, verjetno eno najpomembnejših slovenskih pričevanj o egiptovski družbi na predvečer revolucije. Gre za inteligen ten in privlačen vpogled v sodobno arabsko stvarnost, ki je kljub refleksivnosti in poglobljenosti napisan v gibkem, dostopnem jeziku. Dodatno vrednost ji dajejo črno-bele fotografije, ki jih je med svojim bivanjem v Kairu posnel Komel sam in kažejo zanimive izseke iz mestnega in avtorjevega vsakdana. Vsekakor knjiga za vsakogar, ki želi izvedeti kaj več o bližnjevzhodni stvarno-

sti, in dragocen uvod za spoznavanje utripa sodobnega Egipta. Škoda je le, da se avtor odreka dragoceni priložnosti, ki jo ponuja potovanje v tuje kraje, namreč osvetlitvi lastnega kulturnega okolja s perspektive izkušnje ob stiku s tujo kulturo. Namesto tega nastopa karikatura Evrope in očitno nelagodje ob identifikaciji z njo. Za tem morda stoji avtorjeva bojazen, da bi se poistovetil s stereotipom »zahodnjaka v Kairu«, čeprav se po drugi strani povsem zaveda, da to je. To je tisto notranje protislovje, ki določa dinamiko celotne naracije: strastna želja po spoznavanju, po čimvečjem vživetju v okolje, ki vedno znova naleti na kulturne, družbene in psihološke prepreke na poti svoje izpolnitve. Prav univerzalnost takšnega položaja in avtorjeva reflektivna drža dajeta knjigi aktualnost, ki je še dolgo ne bo izgubila.

Luka Lisjak Gabrijelčič

Temna stranpota slovenske politike

Matej Šurc in Blaž Zgaga: V IMENU DRŽAVE

(Predprodaja, Odprodaja, Prikrivanje)

trilogija

Založba Sanje, 2011/2012; 350, 477 in 510 str.

Raziskovalno novinarstvo, ki svoje delo utemeljuje z dokumentiranim raziskovanjem polpreteklih dogodkov, se uvršča nekam na preddverje zgodovinskega. Po eni strani mu manko zgodovinske distance onemogoča dograditev celostne slike nekega dogajanja, po drugi strani ima enako kot zgodovinske opravke z velikimi količinami gradiva, največkrat z uradnimi dokumenti, ki imajo težo dokazov, zaradi česar ima lahko pomemben vpliv na oblikovanje kasnejših zgodovinskih

sodb. Ravno v slednjem se razkriva njegova moč. Za več kot 1300-stransko trilogijo avtorjev Mateja Šurca in Blaža Zgaga V imenu države (Odprodaja, Preprodaja, Prikrivanje) lahko rečemo – sodeč po številu in tehtnosti dokumentov, na katere se sklicujeta – da ima prej omenjeni potencial. To potrjuje tudi nagrada Organizacije za medije Jugovzhodne Evrope (Seemo), ki deluje pod okriljem Mednarodnega inštituta za medije (IPI), ki sta jo avtorja prejela. Z obravnavano temo trgovine z orožjem v Sloveniji se pridružujeta knjigam, ki so zadnja leta pri nas izšle na to temo, kot sta Trgovci s smrtjo (2007) nekdanjega delavca Varnostno-obveščevalne službe Braneta Praznika in Kaj nam pa morete! (2007) raziskovalnega novinarja Matjaža Frangeža.

Šurc in Zgaga se pri pisanju izdatno opirata na množico dokumentov, ki jih najdemo ponatisnjene v knjigi. Med njimi so v glavnem zaznamki o razgovorih, ki so jih kriminalisti opravljali z udeleženci in očitvi tajnih dogajanj, intervjuji z nekdanjimi udeleženci, magnetogrami razgovorov in zaslišanj, izpisi izsledkov telefonskih klicev ter potni nalogi, dovoljenja za tranzit, računi za nakupe orožja in potrdila o denarnih nakazilih na račune v tujino. Nekateri od dokumentov so širši javnosti predstavljeni prvič, kot recimo poročilo Varnostno-informativne službe o trgovini z orožjem z naslovom Pregled in ocena aktivnosti nekaterih oseb v trgovini z orožjem, ki je nastalo konec leta 1992, a javnosti ni bilo nikoli dano na vpogled. Res je sicer, da je povsem neposrednih dokumentov o trgovanju z orožjem le malo, saj so bili po pričevanjih uničeni, vendar ker se je, kot vse kaže, ta dejavnost dogajala masovno, so se kot statistična izjema pri velikem številu dokumentov nekateri le izmahnili uničenju. Zanimiva je morda podrobnost, da je večina dokumentov v zvezi s trgovino z orožjem na obrambnem mini-

strstvu povsem izginila, na notranjem pa je svetovalec ministra vodil dosledno evidenco poslovanja pri trgovanju z orožjem, ki se je sicer dogajalo mimo državnega proračuna. Avtorja poleg omenjenih vrst dokumentov v raziskavo vključujeta tudi odzive na spremljajoča dogajanja v zvezi z obravnavano temo v nekaterih slovenskih medijih.

V prvem delu, podnaslovljenem Odprodaja, se avtorja ukvarjata z opisom usode orožja, ki ga je Teritorialna obramba zaplenila Jugoslovanski narodni armadi med desetdnevno osamosvojitveno vojno na slovenskih tleh. Uspešna razorožitev JNA, ki je potekala pod geslom »Nabava«, je iz rok tako imenovane »sedme republike« (to titulo si je JNA zaslužila, ker je njen proračun znašal več kot 50 % celotnega zveznega proračuna) po jasno predstavljenih okvirnih izračunih avtorjev Sloveniji priskrbelo okrog 10.000 ton orožja, čeprav je v popisu orožja, ki je nastal pol leta kasneje, navedenih le okrog 3.500 ton. Namen prvega dela trilogije je odgovoriti na vprašanje, kaj se je s tem orožjem zgodilo in kam se je stekel denar od njegove prodaje.

Predsedstvo Republike Slovenije je sklenilo, da se Hrvaški ter Bosni in Hercegovini lahko prodaja orožje, vendar je približno mesec dni po tej odločitvi začel veljati embargo Združenih narodov na prodajo orožja na ozemlju tedanje razpadajoče Jugoslavije (ta je ostal v veljavi do junija 1996). Trgovina z orožjem je bila po mednarodnem pravu torej ilegalna, kar pa ne pomeni, da je bila nelegitimna. Precej razširjeno je postalo stališče, da sta bila embargo in njegova tiha kršitev v prid Hrvaške in Bosne tedaj bolj sprejemljiva možnost kot pa dopuščanje odprte trgovine, saj bi imel s tem agresor še večjo prednost. Poleg tega so se s prodajo orožja na Balkan po tistem ukvarjale tudi tajne službe nekaterih držav, ki so embargo uvedle, med njimi Velike Britanije. Glavni

etični problem trgovine z orožjem na naših tleh torej ni toliko kršitev embarga Združenih narodov kot pa vojno dobičkarstvo na račun ljudi v stiski na balkanskih bojiščih, ki se je domnevno dogajalo v imenu države Slovenije.

Prodaja slovenskega orožja na Hrvaško se je po malem začela že leta 1990, torej pred začetkom vojn na Balkanu, in je že tedaj potekala mimo vednosti dela slovenskih oblasti, ki so uradni sklep o prodaji orožja Hrvaški in Bosni sprejele šele avgusta 1991. Odprodaja je potekala pod okriljem ministrstva za obrambo in ministrstva za notranje zadeve, ki sta ju tedaj vodila Janez Janša in Igor Bavčar. Po zaplombi skladišč orožja v Borovnici, Vražjem Zobu pri Črnomlju, Ložnici in še kje, o čemer obstajajo pričevanja in zapisniki o predaji orožja, se je to dokaj hitro začelo seliti čez mejo k južnim sosedom, nekateri od prevozov naj bi se zgodili tudi med časom desetdnevne vojne, kar je še posebej nerazumljivo. Pri tem je izdatno sodelovala brigada MORiS pod poveljstvom Toneta Krkoviča, nekdanj elitna enota za varovanje državnega vrha, ki je imela sedež v varovanem območju v Kočevski reki.

Posli so se sklepali direktno na ministrstvu za obrambo in v veliki meri z gotovino, kar je po večletnem zanikanju naposled potrdil tudi Janez Janša. Nekatera plačila so se nakazovala preko Gorenjevega podjetja Orbis, druga preko švicarske podružnice Iskre, nekatera preko Centralne evropske mednarodne banke. Prepričljivo je pokazano, da nad prometom denarja ni bilo dobrega nadzora in da so dejanske cene od deklariranih v kasnejšem poročilu ministrstva za obrambo o prodaji orožja med letoma 1991 in 1993 odstopale kdaj tudi za faktor 4. Epizode, ki so v knjigi opisane, so prišle na dan v glavnem zato, ker je kriminalistična policija te dogodke preiskovala in beležila podatke v zvezi s trgovino z orožjem. Po brezobzir-

nosti izstopajoča epizoda je gotovo tista o trgovanju z mestom Zadar, ki je bilo jeseni 1991 obkoljeno in je iz Slovenije naročilo orožje. Ker ga ni dobilo, so poslali svoje predstavnike na pogajanja, in sicer na ministrstvo za obrambo. Tako so orožje dejansko dobili, a so ga po ad hoc spremenjenih cenah drago preplačali. Kmalu po koncu vojne je zaradi sprotne in poljubne spreminjanja pogodbenih cen prišlo do tožbe, ki je bila najprej uperjena proti obrambnemu ministrstvu, to pa je doseglo, da se je tožba prenesla na podjetje Orbis. Slednje je šlo v stečaj, zato mesto Zadar nikoli ni dobilo preplačanega denarja.

Drugi del trilogije s podnaslovom *Preprodaja govori o nakupih orožja v tujini, težavah pri kupovanju mark, ki so za to bile potrebne, o mednarodni orožarski mreži, ki steguje svoje lovke vse do Rusije, o glavnih (tudi mednarodnih) akterjih, ki so pri tem sodelovali, in o preprodaji orožja na Hrvaško ter v Bosno in Hercegovino v obdobju od leta 1991 do leta 1993, skupaj z različnimi spodrsilji vred. Slovenija je že v pripravah na vojno kupila veliko več orožja, kot ga je potem dejansko uporabila; že tu je bil prvi vir blaga za preprodajo. Ker se je orožje plačevalo v glavnem v markah, je bilo treba te pridobiti – če ni šlo drugače, tudi s pomočjo italijanske mafije v portoroškem kazinoju ali z izrabo kredita, ki je bil prvotno namenjen za gradnjo državnih avtocest. Pri tem je marsikdaj šlo kaj narobe.*

V drugem delu veliko izvemo o mednarodnih prekupčevalcih, kot je bil Grk Dafermos, od katerega so orožje dobavljala malodane vsa balkanska bojišča, in o njihovih zvezah; o glavnem slovenskem preprodajalcu sicer avstralskega državljanstva Nikolaju Omanu, ki vloge posrednika ne bi mogel dobiti brez privoljenja domačih in tujih oblasti, in njegovih goljufijah; o orožarsko-denarnih tokovih na Poljskem, v Bolgari-

ji, na Madžarskem in v Ukrajini, kjer so v glavnem prodajali sovjetsko orožje, ki jim je ostalo po padcu Sovjetske zveze in umiku rdeče armade, ko so nadzor pogosto prevzeli vodje tajnih služb; o udejstvovanju nekaterih poslovnežev večjih slovenskih podjetij, kot sta SCT in Gorenje, v orožarskih poslih; o denarnih tokovih po vzhodnem delu Evrope in podobno. V tem pogledu knjiga presega slovenske državne meje in z opiranjem na tuje monografije o prodajah orožja v državah nekdanjega vzhodnega bloka prikaže splošnejšo situacijo v Vzhodni Evropi, pri čemer je tako informativna, da bi v njej ironično lahko marsikaj zanimivega verjetno izvedeli tudi tedanji trgovci z orožjem sami, recimo o tem, kakšna je bila njihova vloga v širši sliki denarno-orožarskih tokov v Evropi prve polovice 1990. let. V tem smislu je presežek drugega dela v tem, da opisuje anatomijo orožarskih poslov nasploh. Avtorja se opirata tudi na dela tujih raziskovalnih novinarjev, saj so v zadnjem desetletju tudi v nekaterih drugih državah raziskovali vpletenost lastnih oblasti v trgovino z orožjem na območju Balkana. Posebej relevanten se zdi oris hrvaške trgovine z orožjem, saj so tamkajšnji udeleženci sodelovali s slovenskimi. Pri južnih sosedih je to poglavje zgodovine bolje raziskano kot pri nas, tam je na primer leta 2007 o teh poslih spregovorila tajnica medvojne obrambnega ministra Šuška. Slovenski kriminalisti so sicer pri preiskavi trgovine z orožjem sodelovali s hrvaškimi, a je nadaljnjo izmenjavo podatkov v 1990. letih preprečil Franjo Tuđman, do izmenjave je prišlo šele leta 2011 – odtod tudi veliko svežih podatkov, iz katerih črpata avtorja.

Osrednja tema tretjega dela trilogije Prikrivanje so dogajanja v zvezi s prikrivanjem orožarskih poslov. Predstavljena je serija afer, ki so širšo javnost prvič seznanile s tem, da se nekaj dogaja v ozadju v

zvezi s trgovino z orožjem. Takšni sta bili najdbi orožja na brniškem letališču spomladi 1992 in na mariborskem letališču poleti 1993, ki sta na videz podobni, a sta njuni ozadji zelo različni. V kontekstu trgovine z orožjem imajo zelo jasno mesto tudi afera Depala vas in priprave na državni udar s strani dela slovenske vojske, ki so ji marca 1994 sledile. Skozi te afere, ki so postavljene v kontekst trgovine z orožjem in tudi porajajoče se konkurence med tedanjima ministrstvom za obrambo in za notranje zadeve, izvemo marsikaj o ozadju političnega dogajanja v Sloveniji v 1990. letih in dobimo vpogled v to, koliko je bilo slednje podvrženo vzgibom o prikrivanju.

Kot apriorno dejanje prikrivanja je mogoče razumeti poenostavitev 45. člena Zakona o nadzoru državne meje, v katerem je bilo zapisano, da mora biti prodaja orožja odobrena s strani ministrstev za obrambo, notranje zadeve in zunanje zadeve. Poenostavitev in ne zakonska dopolnitev, ki je bila izvedena na sestanku koordinacijske skupine notranjega in obrambnega ministrstva novembra 1991, je dovoljenje za trgovanje z orožjem in za tranzite podelila samo obrambnemu in notranjemu ministrstvu, s čimer je bil ukinjen večkratni nadzor nad orožjem.

Posebna pozornost je namenjena kazenskemu pregonu podanih ovadb v zvezi s trgovino z orožjem, ki niso obrodile uspeha. Natančno je nakazano, kje se je kolesje tožilstva zaustavilo in zakaj so možnosti kazenskega pregona zastarale. Svoj delež pri tem je imel tudi tedanji predsednik vlade Janez Drnovšek, ki je bil mnenja, da bi razkritje trgovine z orožjem Sloveniji povzročilo preveč škode v očeh mednarodne skupnosti, in zaradi tega ni želel umakniti stopnje tajnosti z nekaterih dokumentov. Tako je bilo na primer s primopredajnim popisom prodaje orožja, ki ga je minister Janša dal

svojemu nasledniku Kacinu – ta je postal javno dostopen šele leta 2011. Njegova glavna pomanjkljivost, ki mu jemlje kreditibilnost, je odsotnost vsakršne omembe gotovinskega trgovanja z orožjem, o čemer pa je bilo zbranih veliko pričevanj od uslužbencev, ki so na ministrstvu za obrambo delali v začetku devetdesetih let.

Dobro je prikazana postopnost spoznanj raziskovalcev trgovine z orožjem, v glavnem je šlo za kriminalistično policijo in različne parlamentarne komisije. Vsaka od treh komisij je naredila korak naprej, vendar rezultati do javnosti še vedno niso prišli. Prva med njimi, Madonova komisija, je prenehala delovati zaradi groženj njenemu predsedniku, druga, Mogetova, zaradi nestabilne politične situacije leta 2000, ko je padla Drnovškova vlada, in nesodelovanja institucij. Tretja, Terčonova, je svoje delo opravila, vendar je bilo njeno poročilo o delovanju tajnih služb in o trgovini z orožjem s strani državnega zbora sprejeto za zaprtimi vrati decembra 2006 in ostaja v varovanem trezorju državnega zbora.

Zadnji del trilogije je od vseh treh najbolj ekspliciten v obtoževanju glede neetične trgovine z orožjem – obtožuje krog ljudi,

katerih imena so se v novejšem času znova skupaj pojavila v javnosti, in sicer na zahtojni klopi v aferi o nakupu 8-kolesnikov za slovensko vojsko pri finski Patrii. Tako ob koncu knjige izvemo tudi podrobnosti iz sodnih spisov v preiskavah tega primera v Avstriji in na Finskem, kjer procesi potekajo in so dogajanja v zvezi s korupcijo v tem primeru veliko bolje raziskana kot pri nas. Knjiga bi po svoji tehtnosti z lahkoto shajala brez tako poglobljene navezave na sojenje v aferi Patria. V tem smislu je tretji del trilogije izrecno politično aktivističen, saj bremeni nekdanjega obrambnega ministra in sedanjega predsednika vlade Janeza Janšo in nekatere njegove nekdanje ter sedanje sodelavce. Kljub gori podatkov in močni argumentacijski liniji je zato zelo verjetno, da se bodo izsledki knjig spolitizirali, saj med političnimi strastmi argumenti dejstev običajno poniknejo. Vendar za prepričanje večine javnosti v moralno neomadeževanost navedenih akterjev v trgovini z orožjem gola politična privrženost in prepričanje v »komunistično« zaroto ne bosta dovolj, saj avtorja v resnici ne razgrinjata samo svojih ugotovitev, njun tekst predstavlja povezavo raziskav zelo širokega kroga ljudi, katerih

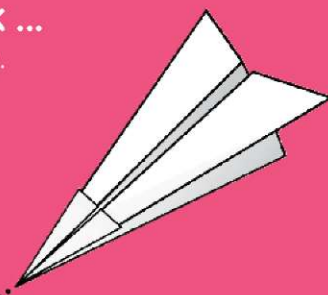
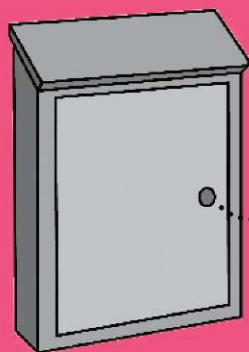
rezultati so v knjigi le medsebojno povezani in nekateri prvič predstavljeni javnosti. Za resno nasprotovanje zaključkom na podlagi tolikšnega obsega dokumentov bi bilo potrebno raziskovalno delo enake tehtnosti dokumentacije in argumentacije, kot je pričujoče.

Ta s podatki nabita trilogija, ta »mukotrpna empirična raziskava«, kot je zapisala Spomenka Hribar, je zato nujno branje za tiste, ki želijo pridobiti bolj celostno sliko družbenega dogajanja v mladi državi Sloveniji. Za protitež podatkovno naravnane tekstu sta avtorja vključila še številne stilno dramatizirane epizode in biografske zgodbe, ki branje napravijo znatno bolj tekoče. Med njimi je na primer epizoda iz medvojne Sarajeva o dveh sosedi, ki sta se znašla na nasprotnih straneh, nekega dne sredi vojne pa sta se srečala na mračnem hodniku svojega bloka. Eden od njiju pokaže na enake oznake na njunih orožjih in reče: »Tudi naše so ruske. Iste oznake imajo. Kaj ne razumeš? Ista proizvodnja, ista država, vse je isto. Nekdo se norčuje iz nas. Nam in vam prodaja granate. Mi se pobijamo, nekdo pa služi na naš račun.«

Peter Lukan

NAJ NASLEDNJA RAZPOTJA PRILETIJO V VAŠ NABIRALNIK ...

Postanite naš naročnik in revijo boste brezplačno prejeli na dom.
Brez stroškov poštne!

Na spletnih straneh www.razpotja.si ali www.dhg.si/revija.html poiščite elektronsko naročilnico in vnesite svoje podatke. Za vse ostalo poskrbimo mi.